

érvényes mind a rendszeres költségvetési, mind pedig az egyéb forrásokból származó keretekre. A beszerzési keret folyamatos növekedésének megszakadása komoly problémákat okozott az egyetemi könyvtárakban az aktuális szakirodalmi ellátás és a retrospektív állománykiegészítés terén egyaránt. Az egyetemi követelményekhez való igazodás – különösen az újonnan kialakított szakcsoportok területén – megkívánta volna a megfelelő folyóirat-állományok felépítését, ehelyett szinte kivétel nélkül folyóirat-lemondásokra kényszerültek a könyvtárak. (Két könyvtárban több mint 100 000 DEM értékben, háromban több mint 300 000 DEM értékben.)

A monográfiák beszerzése 10%-kal csökkent, hét könyvtárban átmeneti megrendelési tilalmat léptettek életbe. 1995-höz képest a visszaesés 30%-os, a volumen az 1992-es szintre süllyedt.

Összefoglalva: a stagnáló költségvetések és a költségrobbanás a könyvtárak túlnyomó többségében az egyetemi szakirodalmi ellátás tartós veszélyeztetéséhez vezetett. A korábbi sikeres erőfeszítéseket az ellátás javítására visszaesés követte. Minderre nyomatékosan fel kell hívni a fenntartók figyelmét.

3. Kitekintés az 1998-as évre

A költségvetési keretek válsága tovább élesedett 1997-ben, különösen helyi szinten. Ennek eredménye a régi tartományokban a szakirodalmi ellátás minőségének romlása, az új tartományokban pedig az ellátás kiépítésének veszélyeztetése.

Visszaütasítandó a főleg kiadók és kereskedők által megfogalmazott kritika, mely szerint a könyvtárak maguk is felelősek az irodalmi ellátás terén mutatkozó problémákért, hiszen a személyzeti kiadások nőnek, a hardverre és szoftverre fordított összegek emelkednek, s ugyanakkor a beszerzési keretek csökkennek. Ez a kritika a helyzet félreismerésén alapszik. A tény az, hogy az egyetemi könyvtári rendszerekben hiányzik az a pénzügyi alap, amely szükséges volna a követelményeknek megfelelő beszerzési politika végrehajtásához. Ez akkor is így van, ha a körülmények a modern információs és kommunikációs technológia lehetőségei következtében lényegesen megváltoztak. A szponzorálás fokozott igénybevétele kétségtelenül

segíthet a helyzeten, alapvető változást azonban csak a struktúrából következő költségvetési hiányok felszámolása eredményezhet.

Az egyetemi könyvtári ellátás hiányosságai ellen keményen tiltakozó diákok 1997–1998-as megmozdulásai után egy 80 millió márkás felsőoktatási könyvtárfejlesztési programot indítottak el abban a reményben, hogy legalább az ellátás legszűkebb keresztmetszeteit felszámolják a legfrissebb irodalom beszerzésével, és a meglévő anyag jobb hasznosításával. Kétségtelen azonban, hogy ez nem oldja meg az egyetemi könyvtári rendszer strukturális költségvetési problémáit.

A régi tartományok könyvtárainak várakozása szerint 1998-ban csökkennek a keretek (47%); stagnálnak (29%) vagy növekednek (9%); bizonytalan (15%).

Az egyetemi könyvtárak 62%-a arra számított, hogy folyóiratokat kell lemondania, átlagosan 260 000 DEM értékben. A monográfiák terén a könyvtárak 60%-a készül fel csökkenő beszerzésre, átlagosan 200 000 DEM értékben. 1998 első öt hónapjában az egyetemi könyvtárak egyharmada rendelési stopot vezetett be, 72%-uk csökkentti vagy változatlanul tartja a tankönyvgyűjteményre szánt összeget. Viszont 43%-uk emelni tervezi az elektronikus publikációkra fordítandó keretet.

Az új tartományok könyvtárai közül tíz visszaesésre, kettő stagnálásra és három növekedésre számított. Folyóirat-lemondásra 14 egyetemi könyvtár készül, átlagosan 150 000 DEM értékben, a monográfiák beszerzésének csökkentését 11 könyvtár tervezi, átlagosan 430 000 DEM értékben. 1998 első öt hónapjában a könyvtárak egyötöde vezetett be beszerzési stopot. 80%-uk csökkentti vagy stagnáltatja a tankönyvgyűjteményre fordított keretet, de 60%-uk emelni tervezi az elektronikus publikációkra szánt összeget.

A trendek arra mutatnak, hogy tovább élesedik a költségvetési krízis.

/GRIEBEL, R.–TSCHARNTKE, U.: *Etatsituation der wissenschaftlichen Bibliotheken 1997/1998.* = *Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie*, 45. köt. 6. sz. 1998. p. 603–631./

(Papp István)

EBSCO-előfizetésektől egy online birodalomig

Az informatika és az EBSCO Subscription Services, a világ legnagyobb könyvtári előfizetési vállalkozása két elválaszthatatlan dolog.

Az EBSCO története egy régi típusú amerikai vállalkozó története, aki álmokat szőtt egy birodalomról. Minden a fiatal alabamai *Elton B.*

*Stephens*szel kezdődött, aki 1930-ban újságeladással keresett pénzt, hogy tanulmányait folytathassa. Mikor 1936-ban megszerezte jogi diplomáját, úgy döntött, hogy az újságeladás sokkal jövedelmezőbb, mint a jogi szakma gyakorlása. Hihető vagy nem, neki lett igaz.

1944-ben Stephens egy kereskedelmi társaságot alapított, amely újságok eladásával, kötéssel és nyomdai tevékenységgel egyaránt foglalkozott. 1958-ban a társaság minden tevékenységét egy cégbe vonták össze (Elton B Stephens CO = EBSCO Industries, Inc.).

1968-ban a Stephens család létrehozta az *EBSCO Subscription Servicest*, miközben a 60-as és 70-es években folytatták az EBSCO Industries, Inc. tevékenységét is. 1971-ben a legidősebb fiú, *J. T. Stephens* átvette apja szerepét a cégnél, mint a cég feje, és három évvel később megnyitották az EBSCO Subscription Services első európai irodáját.

1983-ban egy új részleggel, az *EBSCO Publishing*gel bővült az EBSCO-birodalom.

Az EBSCO Subscription Services, amelyet az alabamai Birminghamben alapítottak, jelenleg a világ legnagyobb előfizetési ügynöksége: 21 országban 31 irodája van, több mint 49 000 kiadóval dolgozik, és 260 000-nél több folyóirat és újság előfizetését bonyolítja.

Az EBSCO Publishing központja Ipswichben (USA) van, ahol adatbázisokat készítenek.

Az EBSCO felhasználói interfész a legtöbb jelentős adatbázis menüjét kínálja mind CD-ROM, mind pedig EBSCOhost esetében.

Az EBSCO Subscription Services és az EBSCO Publishing részlegek alkotják az EBSCO Information Services Csoportot, amelynek korábban része volt a megszüntetett EBSCO Document Services. Az EBSCO Industries a legkülönbözőbb kereskedelmi és ipari területeken tevékenykedik, alkalmazottainak száma több mint 4000.

A 80-as éveiben járó cégalapító jelenleg elnökként, más családtagok pedig különböző pozíciókban szolgálják a céget.

Az EBSCO Information Services szolgáltatásait az 1. táblázat foglalja össze.

J. T. Stephens szerint az várható, hogy a nyomtatott folyóiratok népszerűsége csökkenni fog, míg az online folyóiratoké növekszik. A jelenlegi trendek szerint a nyomtatott és az online folyóiratok eladása kombináltan – egy csomagként – történik. Az EBSCO jelenleg is nyomtatott, CD-ROM, online és Internet termékeket és szolgáltatásokat kínál egyaránt. De az biztos, hogy a nyomtatott folyóiratok végleg nem fognak eltűnni.

Az EBSCO új szolgáltatást dolgoz ki *EBSCO Online* néven, amellyel online szolgáltatásait kívánja bővíteni. Az EBSCO Online egy olyan webalapú szolgáltatás, amely elektronikus folyóiratok gyűjteményének elérését teszi lehetővé egyetlen keresőgép segítségével. Az új szolgáltatás előfizetői elérhetik az elektronikus folyóiratok tartalomjegyzékét, összefoglalóit és a közlemények teljes szövegét. Az EBSCO Online adminisztratív egysége segíti a felhasználók bekapcsolódását a rendszerbe. Ez azt jelenti, hogy ha egy intézmény előfizet

1. táblázat

Az EBSCO Information Services Csoport termékei és szolgáltatásai

EBSCO Subscription Services:

- Előfizetési szolgáltatás a világ 49 000 kiadójának 260 000 folyóiratára
- Több mint 2400 CD-ROM adatbázis előfizetése
- Több mint 15 interfész 72 különböző integrált könyvtári rendszerrel
- EBSCONET Online Subscription Service – egy cím-adatbázis és webalapú eszköz, amely segíti a folyóirat-keresést és -rendelést
- EBSCO Missing Copy Bank – díjmentes folyóirat-pótlás közel 2000 folyóirat esetében
- EBSCO Online – elektronikus folyóirat-szolgáltatás online folyóirat-elérési és elektronikus folyóirat-kezelési funkcióval
- 31 hivatal 21 országban 6 földrészen át

EBSCO Publishing:

- 40 saját adatbázis CD-ROM-on (Indexszel, kivonattal és teljes szöveggel)
- 1 millió cikk kivonata
- 4000 folyóirat indexe és kivonata (borítótól borítóig)
- 2000 folyóirat teljes szövege (ASCII és képfarmátumban)
- Kliens-szerver és Z39.50 rendszerek
- Webalapú adatbázisok
- EBSCOhost – online keresőrendszer, amely hozzáférést biztosít különböző adatbázisokhoz

Az EBSCO Online-on elérhető elektronikus folyóiratok és kiadók:

- Carfax Publishing
  - *Labor History*
  - *Europe Asia Studies*
- Institution of Chemical Engineers
  - *Transactions of the Institution of Chemical Engineers, A, B és C*
- Kluwer Academic Publishers
  - *Journal of Business Ethics*
  - *Interchange/A negyedévi Review of Education*
- MCB University Press
  - *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*
  - *Bottom Line: Managing Library Finances*
- NRC Research Press
  - *Canadian Journal of Fisheries and Aquatic Sciences*
  - *Canadian Journal of Microbiology*
- Royal Society of Chemistry
  - *Chemical Society Reviews*
  - *Chemical Communications*
- Springer-Verlag
  - *Intensive Care Medicine*
  - *Diabetologia*
- Taylor and Francis
  - *Systematic Biology*
  - *Issues in Mental Health*

az EBSCO Online szolgáltatásra, egy szolgáltatás keretében egyetlen keresőgép segítségével éri el a szolgáltatás összes elektronikus folyóiratát, ahelyett, hogy minden egyes folyóiratot külön-külön előfizetne a kiadónál. A felhasználó tehát egy olyan ügynökséggel kerül kapcsolatba, amely nyomtatott és elektronikus rendeléseit is kezeli. Ez a fejlesztés jól reprezentálja az EBSCO koncepcióját a folyóirat-előfizetési szolgáltatás piacán.

Az EBSCO Online szolgáltatás együttesen kínálja az online folyóiratok szerzeményezésének és elérésének lehetőségét, miközben a folyóiratokkal kapcsolatos intézményi adminisztrációs feladatok megoldására is kínál lehetőséget. A szolgáltatás egyszerűen megrendelhető bármelyik regionális EBSCO-irodában. A potenciális előfizetők kérhetik a rendszer előzetes kipróbálását, mint ahogy számos intézmény már tesztelte is, és a teszt eredményei biztatóak voltak. Az EBSCO Subscription Services már régóta közvetítő szerepet játszik a könyvtárak és a kiadók között a hagyományos nyomtatott kiadványok esetében, és most ugyanezt a szerepet vállalta fel az elektronikus publikációk területén is. Ha egy kiadó egy folyóirat elektronikus változatát jelenti meg, a felhasználók azt is megrendelhetik, és elérhetik az EBSCO Online-on keresztül.

A kiadók egy csoportja már szerződést kötött az EBSCO-val. Egy folyóirat online elérésének ma már csak a kiadói szándék szab határt, hogy kíván-e együttműködni egy bizonyos ügynökséggel. A szerződés megkötése után a kiadó anyagait beviszik a rendszerbe. Egyes dokumentumok az EBSCO-nál, míg mások az EBSCO-n keresztül a kiadó szerverén érhető el. A szolgáltatás belső és távfelhasználással is használható többszörös hozzáférés-védelemmel: csak IP címmel, felhasználói név vagy jelszó használatával, és mindkettő kom-

binációjával. A rendszer kifejlesztésénél figyelembe vették az EBSCO lehetőségeit és a kiadók elvárásait, úgy, hogy a felhasználói közösség számára minőségi szolgáltatást biztosítsanak. A keresőgép a Microsoft Index Server 2.0 platformra épül. A keresőgép interfésze az egyetlen, amelyet az EBSCO készített.

A folyóiratok árait a kiadók állapítják meg, és az árkialakítási modell hasonlít a nyomtatott folyóiratokéhoz. Kezdetben nem lesz platformdíj, de a későbbiek során igen, és az piacfüggő lesz.

A felhasználók látni fogják, hogy ez egy olyan mindenre kiterjedő online folyóirat-szolgáltatás, amely megoldást nyújt a szerzeményezéstől a hozzáférésig, miközben az EBSCO tovább folytatja sikeres előfizetési szolgáltatását.

Az *EBSCOhost* olyan szolgáltatás, amely az adatbázisokhoz hozzáférést biztosít. Az EBSCOhost és az EBSCO Online házasságából egy olyan komplex szolgáltatás születhet, amely az adatbázisban történő kereséstől az online hozzáférésig, az online folyóirat-előfizetéstől annak adminisztrációjáig mindent megold.

Az EBSCO a kombinált szolgáltatással kettős célt kíván megvalósítani. Először is hozzáférést kíván biztosítani a világ jelentős folyóirat-adatbázisaihoz és online, illetve nyomtatott folyóirataihoz, másodsor pedig minőségi előfizetési szolgáltatást szándékoznak folytatni. Mindkét cél megvalósításához szívesen fogadják a könyvtáros szakma és a felhasználók javaslatait (<http://www.ebsco.com>).

/MILLER, K.: EBSCO subscriptions to online realm. = Information World Review, 1998. december, p. 41-42./

(Klein Ágnes)

A műszaki információ forrásainak típusai

A szokásos meghatározás szerint a technika a természettudományokat alkalmazó szaktudomány, amelynek célja a természeti erőforrások hasznosítása az emberiség javára. Az épületek, amelyekben élünk, a gépkocsik, a vonatok, a hajók, a repülőgépek, amelyeken utazunk, az üzemanyagok, amelyek a járműveket hajtják, az utak, a vasúti pályák, amelyeken közlekedünk, az iparban gyártott közszükségleti cikkek, a felhasznált anyagok, az elfogyasztott energia; mindez és számtalan egyéb dolog nagyrészt a technikának köszönhető javaink. Nem meglepő tehát, hogy a technikai (műszaki) információ forrásai változatosak, sokrétűek és nagyszámúak. Az alábbiakban áttekintjük a műszaki információforrások, dokumentumok típusait.

Monográfiák

A műszaki információ egyik érdekes jellegzetessége, összehasonlítva más diszciplínákkal, hogy a publikációs paletta sok darabból áll össze. Hasonlóan sokrétűek a visszakeresés eszközei. Ez a sokszínűség nem annyira szembevetendő a monográfiák esetében, mint más szakirodalmi dokumentumtípusnál. Számos profitorientált kiadó és szakmai egyesület publikál műszaki témájú monográfiákat, viszont kevés specializálódott közülük műszaki tárgyú kiadásra. Nagy műszaki választékú kiadók: **McGraw-Hill, Springer-Verlag, John Wiley, Elsevier Science, Macmillan, Kluwer** és mások. Műszaki specialista kiadók például: **Woodhead** és **OPL**. Tudományos-műszaki egyesületek: